

# Аналіз нових підходів та практик у системі наукового рецензування

Лілія Ковалик

Центр інформаційного забезпечення  
Національний університет «Львівська політехніка»  
Львів, Україна  
liliia.p.kovalyk@lpnu.ua

Олександр Березко

Кафедра СКІД  
Національний університет «Львівська політехніка»  
Львів, Україна  
oleksandr.l.berezko@lpnu.ua

*Abstract. Today Open Peer Review, an important part of Open Science, gains popularity among academic publishers all over the world. However, due to increasing amount of means and solutions, the concept becomes fuzzy and needs analysis. We consider the most popular ones in order to shape the vision for implementing such a system in Ukraine.*

**Ключові слова:** рецензування, відкрите рецензування, наукова стаття, видавничий процес, якість наукових рецензій.

Останнє десятиліття принесло значні зміни у систему наукового рецензування. Розвиток інформаційних технологій та нові можливості для наукових комунікацій, поширення культури відкритого доступу (Open Access) та зростання популярності препринтів – усе це спричинило адаптацію, а іноді й революційну зміну традиційних моделей рецензування та видавничих практик. Все більша кількість авторитетних наукових журналів та цілих видавництв експериментують з різними формами відкритого рецензування (Open Peer Review, далі – OPR), яке надає певні переваги, насамперед щодо якості та оперативності.

Однак, незважаючи на стрімке поширення цього принципу, OPR не має сьогодні навіть стандартизованого визначення, не кажучи вже про узгоджений підхід до реалізації. Саме тому актуальним є аналіз провідних представників OPR для вивчення найкращих практик та їхнього подальшого застосування в Україні.

## ОСНОВНА ЧАСТИНА

Під час подання, опрацювання та публікації наукових матеріалів, зокрема статей та тез доповідей, наступні дані (та політика доступу

до них) мають найбільший вплив на рівень відкритості цього процесу: дані про авторів; дані про рецензентів; препринти наукових матеріалів; історія версій наукових матеріалів; рецензії; історія рецензування; коментарі.

Необхідно зазначити, що усі наведені елементи відкритого рецензування є не обов'язковими, адже сьогодні про жодні стандарти у OPR не йдеться. Відповідно, видавництва та окремі журнали часто експериментують з різними комбінаціями цих ознак, шукаючи баланс між відкритістю та захистом своїх інтересів. Для одних систем, наприклад, OPR може полягати в тому, що автори та рецензенти відомі один одному; для інших – у публікації рецензій, або можливості коментування статей стороннім особам [1]. Сьогодні виділяють такі основні ознаки OPR [2]:

- *open identities*: особи авторів та рецензентів є відомими у процесі рецензування;
- *open reports*: рецензії публікуються поруч із об'єктом рецензування;
- *open participation*: наукова спільнота може брати участь у процесі рецензування;
- *open interaction*: можлива пряма публічна дискусія між авторами та рецензентами, а також в межах спільноти рецензентів;
- *open pre-review manuscripts*: рукопис стає доступним одразу після подання на розгляд (наприклад, на arXiv.org);
- *open final-version commenting*: можливість коментування кінцевої версії публікацій;
- *open platforms* (“decoupled review”): рецензування відділено від публікаційного процесу (винесено на сторонні сервіси).

Отже, OPR можемо розглядати як протилежність подвійному сліпому [6] – особи авторів та рецензентів відомі одне одному, рецензії оприлюднюються, забезпечена пряма дискусія між учасниками процесу, присутня можливість залучення ширшої наукової спільноти до впливу на прийняття рішень.

**Рівень відкритості.** Сьогодні редколегії журналів, рецензенти та автори можуть самостійно визначити рівень відкритості процесу рецензування. Прикладами систем, які дають змогу учасникам самостійно визначити рівень відкритості (на рівні статті) є: BMC, The BMJ, PeerJ, The Royal Society та ін.

**Взаємодія між учасниками рецензування.** Також набувають поширення журнали, котрі з метою прийняття конструктивних рішень щодо отриманих рукописів, надають можливість редакторам та рецензентам обговорити своє рішення, перед тим як воно буде надіслано автору (колаборативний підхід). Наприклад, в журналі eLife (elifesciences.org), редактор, отримавши відгуки усіх рецензентів, ініціює онлайн-консультацію, де кожен експерт може побачити інших рецензентів та прочитати їх відгуки. Протягом декількох днів рецензенти обмінюються думками щодо представленої роботи та приймають спільне рішення [2].

Подібний принцип використовується і в журналі Frontiers (www.frontiersin.org). З метою покращення статті та внесення конструктивних правок автори та рецензенти комунікують за допомогою коментарів на дискусійному форумі. Редактор журналу здійснює нагляд за дискусією і також може вносити зауваження [3].

У процесі рецензування журналів EMBO (emboj.emboress.org) використовують метод «перехресних коментарів» (Referee Cross-commenting) [4], коли, перед прийняттям рішення, рецензенти читають та коментують анонімні рецензії один одного.

**Рецензування після публікації.** За останні роки започатковано низку нових практик в системі наукового рецензування, які змінюють динаміку взаємодії учасників процесу та додають нові ролі користувачів. Серед таких практик виділимо «відкрите постпублікаційне рецензування» (post-publication) – коли рецензування відбувається після того, як рукописи стають загальнодоступними. Найвідомішими прикладами є онлайн-

платформи F1000Research (f1000research.com) та ScienceOpen (scienceopen.com). Усі надіслані рукописи публікуються на сайті відразу після швидкої внутрішньої перевірки на дотримання базових вимог (тематика, структура статті, граматики, плагіат, тощо). Після цього відбувається процес рецензування, а відгуки рецензентів та усі дані про їхніх авторів публікуються поруч із статтею. Автори можуть вносити зміни у відповідь на коментарі рецензентів, та додавати нові версії статей. Усі попередні версії опубліковані на сайті та доступні для подальшого обговорення.

Однак, отримання достатньої кількості позитивних рецензій (2 або більше) та публікація статті не зупиняє процес комунікації, який може набувати нових форм.

## ВИСНОВОК

Різноманітність підходів та методів у впровадженні відкритого рецензування окреслює потребу більш глибокого їхнього аналізу для побудови ефективних та соціально відповідальних систем рецензування.

## ЛІТЕРАТУРА

- [1] J. Tennant et al., “A multi-disciplinary perspective on emergent and future innovations in peer review,” [Online], F1000Research. – 2017. – Available: <https://f1000research.com/articles/6-1151/v3>
- [2] T. Ross-Hellauer. “What is open peer review? A systematic review,” [Online], F1000Research. – 2017. – Available: <https://f1000research.com/articles/6-588/v2>
- [3] Peer review [Online], e-Life. – Available: <https://elifesciences.org/about/peer-review>
- [4] Collaborative Peer Review, Frontiers. – Available: <https://www.frontiersin.org/about/review-system>
- [5] Author Guidelines [Online], EMBOpress. – Available: <http://emboj.emboress.org/authorguide>
- [6] O. Berezko, L. Kovalyk, “Analiz alhorytmu dvostoronnoho slipoho retsenzuvannia v konteksti vprovadzhenia pryntsyviv vidkrytoi nauky” [Analysis of the double-blind peer review algorithm in the context of Open Science principles implementation], Visnyk Natsionalnoho universytetu “Lvivska politekhnika”, vol. 903, pp. 58-65., 2018.